

Pau Audouard, fotògraf *retratista* de Barcelona De la reputació a l'oblit (1856-1918)

Núria Fernández Rius

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**Pau Audouard,
fotògraf *retratista*
de Barcelona**
De la reputació
a l'oblit (1856-1918)

Núria F. Rius

Directors Teresa-M. Sala i García
Arnauld Pierre

Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art
Université Sorbonne-Paris IV, École doctorale VI

Tesi per optar al títol de doctora en Història de l'Art
Història, teoria i crítica de les arts: art català i connexions internacionals.
Bienni 2006-2008

tercera part

1910-1918

Bibliografía consultada

Acta de la Sessió Pública celebrada en lo Ateneu Barcelonès lo 17 de desembre de 1897. [s/l]: [s/n], 1899.

Album de la instal·lació artístic-arquiològic de la Real Casa en la Exposició Universal de Barcelona. Barcelona: Jaime Jeps y Rovinalta, 1888.

Álbum fotogràfic del puerto de Barcelona estado de sus obras en 1896. [Barcelona]: E. Doménech y Cia, [1896].

Album pintoresch-monumental de Catalunya. Barcelona: Associació Catalanista d'Excursions Científicas, 1879-1883.

ALCOLEA, S. [et al.]. "Antoni Amatller (1851-1910)". A: *El Museu domèstic. Un recorregut per les fotografies d'Antoni Amatller.* Barcelona: Fundació "La Caixa", 2002.

ALER, J. [AUDOUARD, P.]. *Un home de bé.* [s/l]: [s/n], [1910-1911].

–*Cria Corbs!*. Barcelona: Avel·lí Artís, 1912.

–*Les Unces.* Barcelona: Avel·lí Artís, 1913.

Almanach de l'exposition. Renseignements généraux sur les expositions étrangères, française et coloniale. Paris: Delarue Librairie-éditeur, 1889.

ALONSO LAZA, M. *La fotografía artística en la prensa ilustrada (España, 1886-1905).* Madrid: UAM Ediciones, 2005. (Tesi doctoral, Facultat de Filosofia y Letras, Universidad Autónoma de Madrid).

ALONSO MARTÍNEZ, F. *Daguerrotipistas, calotipistas y su imagen de la España del siglo XIX.* Girona: CCG ediciones, Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), Ajuntament de Girona, 2002.

Anuario. Asociación de Arquitectos de Cataluña. Barcelona: Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1908-1909.

Anuario Riera. Guía General de Cataluña. Barcelona: Antonio López, 1897.

–Barcelona: Bailly-Baillièr/Riera, 1912.

–Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1919.

–Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1920.

–Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1921.

–Barcelona: Bailly-Baillière/Riera, 1922.

ARMENGOL, A.; MARCO, R. *Josep Salvany i Blanch, Fotografies 1910/1926*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1992.

ARNAU, J. M. *Fotografías. Comedia en un acte, original y en vers*. Barcelona: López Editor, 1867.

ARRANZ, R. “Barcelona, ciutat impresa”. A: GRAU, R.; LÓPEZ, M. (Coord.). *Exposició Universal de Barcelona: llibre del centenari, 1888-1988*. Barcelona: Comissió Ciutadana per a la Commemoració del Centenari de l’Exposició Universal de Barcelona de l’Any 1888, L’Avenç, 1988.

Asociación de Amigos de las Bellas Artes. Exposición Anual de 1853. Catálogo de las obras expuestas. Barcelona: Asociación de Amigos de las Bellas Artes, 1853

–Barcelona: Asociación de Amigos de las Bellas Artes, 1855.

–Barcelona: Asociación de Amigos de las Bellas Artes, 1856.

–Barcelona: Asociación de Amigos de las Bellas Artes, 1859.

AUBENAS, S. (Dir.). *Gustave Le Gray, 1820-1884*. Paris: Bnf/Gallimard, 2002 (Catàleg de l’exposició a la Bibliothèque Nationale de France del 19 de març al 16 de juny de 2002).

AVELÍ ARTÍS, A. *Retratos de Ramon Casas*. Barcelona: Polígrafa, 1971.

AVER, M.; AVER, M. *Encyclopédie Internationale des Photographes de 1839 à nous jours*. Paris: Camera Obscura, 1985.

BAJAC, Q. *L’image révélée. L’invention de la photographie*. Baume-les-Dames: Gallimard, 2001.

–; PLANCHON-DE-FONT-RÉAULX, D. *Le Daguerrotypisme français un objet photographique*. Paris: Réunion des musées nationaux, 2003.

–[et al.] *Le photographe photographié: l’autoportrait en France, 1850-1914*. Paris: Paris-musées, Maison européenne de la photographie, Somogy éd. d’art, 2004.

–*La photographie. L’époque moderne 1880-1960*. Baume-les-Dames: Gallimard, 2005.

- BALAGUER, V. *Las calles de Barcelona*. Barcelona: Salvador Manero, 1865, v. 1.
- BALDASSARI, A. *Picasso photographe 1901-1916*. Paris: Réunion des Musées Nationaux, 1994.
- BARBEY D'AUREVILLY, J. *Les Photographies et les Biographies*. La Rochelle: Rumeur des Ages, 2006 (1883).
- Barcelona & Modernity: Picasso, Gaudí, Miró, Dalí*. New Haven/London: Cleveland Museum of Art/Yale University Press, 2006. (Catàleg de l'exposició al Cleveland Museum of Art del 15 d'octubre del 2006 al 7 de gener del 2007).
- Barcelona Fotografiada. Guia dels fons i les col·leccions de l'Arxiu Fotogràfic de la Ciutat*. Barcelona: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, 2007.
- BARROW, T.; WALCH, P (Ed.). *Perspectives on Photography. Essays in Honor of Beaumont Newhall*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1986.
- BARTHES, R. *Mythologies*. Paris: Éditions du Seuil, 1957.
- La cámara lúcida. Nota sobre la fotografia*. Barcelona: Paidós, 2004 (1980).
- La Torre Eiffel. Textos sobre la imagen*. Barcelona: Paidós, 2001 (1993).
- BASSEGODA, J. *El Gran Gaudí*. Sabadell: AUSA, 1989.
- El senyor Gaudí. Recull d'assaigs: articles*. Barcelona: Claret, 2001.
- BATLLES JORDÀ, C. [et al.]. *Adrià Gual. Mitja vida de Modernisme*. Barcelona: Institut del Teatre, 1992.
- BENJAMIN, W. *Écrits français*. Paris: Gallimard, 1991.
- Sobre la fotografia*. València: Pre-Textos, 2004.
- Paris, Capitale du XIXe siècle*, Paris: Allia, 2005 (1939).
- BERGER, J. *Sobre las propiedades del retrato fotográfico*. Sabadell: Gustavo Gili, 2006 (1972).
- [et al.]. *Modos de ver*. Barcelona: Gustavo Gili, 2000 (1974).
- Mirar*. Barcelona: Gustavo Gili, 2001(1980).
- BERGERET, A.; DROUIN, F. *Les Récréations photographiques*. Paris: Charles Mendel, 1891.

BERNARD, D.; GUNTHER, A. *L'instant rêvé. Albert Londe, 1858-1917*. Nîmes: Éditions Jacqueline Chambon, 1993.

BLASCO, D. "Aproximació a la història fotogràfica de Monistrol de Montserrat". A: *Revista Dovella*, número 31, tardor-hivern 2007.

BOCARD, H. *Les expositions de photographie à Paris sous le Second Empire et leur réception par la critique*. Paris: Université Sorbonne-Paris IV, 2004, 3 vol. (Tesi doctoral, Université Sorbonne-Paris IV, 2004).

BRAVO, L. *América y España en la Exposición universal de Paris de 1889, por Don Luis Bravo, con un prólogo de Don Juan Valero de Tornos*. Paris : impr. de P. Dupont, 1890.

BRUGUÉS AGUSTÍ, LL. *La música a Girona. Història del conservatori Isaac Albéniz*. Girona: Diputació de Girona, 2008.

BRUNET, F. *La naissance de l'idée de photographie*. Paris: Presses Universitaires de France, 2000.

CABAÑAS GUEVARA, L. *Cuarenta años de Barcelona 1890-1930*. Barcelona: Memphis, 1944.

CALAFELL, J. [et al.]. *Amadeu i Audouard. Fotografies d'escena*. Barcelona: Institut de Cultura, AHCB, 1998. (Catàleg de l'exposició al Palau de la Virreina del 3 de juny al 31 de juliol de 1998).

–[et al.] 1909. *Fotografia, ciutat i conflicte*. Barcelona: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, 2009.

CALLIER, J. *L'album contemporain contenant les Biographies de 300 des Personnages de Notre Époque*. Paris, 1866.

CALVET y PATXOT, R. "La fotografia en la Exposición Universal de Barcelona". A: *Conferencias públicas relativas a la Exposición Universal de Barcelona*. Barcelona: Ateneu Barcelonès, 1889.

CÁNCER MATINERO, J. R. *Retratistas fotógrafos en Valencia (1840-1900)*. València: Alfons el Magnànim, 2006.

CANIBELL, E. *Heribert Mariezcurrena y la introducció de la Fototípia y del Fotogravat*. Barcelona: Tipografia La Académica, 1900.

CARALT, D. "El monestir i les ermites de Montserrat". A: *El viatge a Espanya d'Alexandre de Laborde*. Barcelona: MNAC, 2006.

CARJAT, E. *Artiste et Citoyen: poésies*. Paris: Tresse, 1883.

CASACUBERTA, M. *Santiago Rusiñol, literatura, vida i mite*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997.

CASAMARTINA PARASSOLS, J. *L'Interior del 1900: Adolf Mas, fotògraf*. Barcelona/Terrassa: Institut Amatller d'Art Hispànic/Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2002.

CASTELLANOS, J. *Raimon Casellas i el Modernisme*. Barcelona: Curial/Abadia de Montserrat, 1992.

CASTELLANOS, P. *Diccionario histórico de la fotografía*. Madrid: Istmo, 1999.

CASTILLO, A. *De la puerta del Ángel a la Plaza de Lesseps*. Barcelona: Llibreria Dalmau, 1945.

CATALÀ PIC, P. "La fotografia a Barcelona. Records des de l'any 1894 gravats en la memòria d'un petit vallenc que en aquell any vingué a Barcelona per primera vegada" [c. 1930]. A: *Pere Català i Pic. Fotografia i Publicitat*. Barcelona: Lunwerg, Fundació "la Caixa", 1998.

Catálogo general de los Objetos que figuran en la Exposicion de agricultura, industria y bellas artes inaugurada en 24 de setiembre de 1871 por S. M. el rey D. Amadeo I, en el local de la Nueva Unviersidad de Barcelona. Barcelona: Narciso Ramírez y C^a, 1871.

Catálogo de la Exposición de objetos de arte celebrada en el edificio de la Sociedad para exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Barcelona: Ramírez y C^a, 1872.

–Barcelona: Ramírez y C^a, 1873.

–Barcelona: Ramírez y C^a, 1874.

Catálogo de la Sección Española en la Exposición Universal de París de 1889. París: Imprenta central de los Ferrocarriles/ Imprenta Chaix, 1889.

Catalogue général officiel de l'exposition universelle de 1889. Lille: L. Danel, 1889, vol. 2.

Centro de Maestros de Obras de Cataluña. Exposición artístico-industrial. Año 1876. Barcelona: N. Ramírez, 1876.

CHAMPFLEURY. *Le réalisme*. Paris: Michèle Lévy frères, 1857.

CHAPLOT, Ch. *La Photographie récréative et fantaisiste*. Paris: Charles Mendel, [1904].

CHLUMSKY, Milan [et al.]. *Les frères Bisson photographes de flèche en cime, 1840-1870*. Paris-Essen: Bibliothèque nationale de France, Museum Folkwang, 1999.

Comité de la Catalogne et des Balears. *Catalogue. Exposition Universelle *Paris* 1889*. Barcelona: Imprimerie de Jacques Jesús, 1889.

CORNET MAS, C. *Guía de Barcelona. Metódica descripción de la Capital del Principado de Cataluña y de sus alrededores, unidos á la antigua población por medio del Ensanche, acompañada de un magnífico plano iluminado*. Barcelona: Librería de Eudaldo Puig, 1882.

CORNUDELLA, R. “Sobre els cartells d’Alexandre de Riquer i les seves fonts”. A: *Locus Amoenus*, núm. 1, 1995.

COROLEU, J. *Guia del forastero en Barcelona y sus alrededores*. Barcelona: Seix editor, 1887.

–*Un Menestral de Barcelona. Memorias 1782-1884*. Barcelona: La Vanguardia, 1901.

CORONADO e HIJÓN, D. *Una mirada a cámara: teorías de la fotografía, de Charles Baudelaire a Roland Barthes*. Sevilla: Alfar, 2005.

CRARY, J. *Techniques of the Observer. On vision and modernity in the nineteenth century*. Massachusetts: MIT, 1996 (1992).

CUÉLLAR VILLAR, D [et al.]. “Fotografía y ferrocarril: una reflexión en torno a las fuentes gráficas del ferrocarril, su conservación y su estudio”. A: *Terceras Jornadas Archivo y Memoria*. Madrid, Museo del Ferrocarril, 2008.

CURET, F. *Història del Teatre Català*. Barcelona: Aedos, 1967.

D’ORS, E. *Glosari*. Barcelona: Edicions 62/“la Caixa”, 1992.

DANIEL, M. [et al.]. *Edgar Degas photographe*. Paris: Bibliothèque Nationale de France, 1999.

DE LASA, J. F. *Aquell primer cinema català. Els germans Baños*. Barcelona: Departament de Cultura, 1996.

Dictionnaire mondial de la Photographie. Des origines à nos jours. Paris: Larousse, 1994.

Dietario de los Grandes Almacenes El Siglo. Barcelona: Grandes Almacenes El Siglo, 1915.

DISDÉRI, E. *Essai sur l’art de la photographie*. Anglet: Séguier, 2003 (1862).

DOMÈNECH i MONTANER, Ll. *Escrips polítics i culturals 1875-1911*. Barcelona: Diputació de Barcelona/Edicions la Magrana, 1991.

DURIER, G.; PLACE, J-M. *Catalogues des expositions organisées par la Société Française de Photographie 1857-1876*. 2 vol. Paris: Éditions Guy Durier-Éditions Jean-Michel Place, 1985.

EDWARDS, P. *Je hais les photographes! Textes clés d'une polémique de l'image*. Paris: Anabet Éditions, 2006.

El Consultor. Nueva Guía de Barcelona. Barcelona: A. Flotats, 1857.

El Indicador de Barcelona. Descripción general de todas las clases. Barcelona: Viuda é Hijos de D. Valentin Domenech, 1865.

ÉMILE ZOLA, F.; MASSIN. *Zola photographe*. Paris: Éditions Denoël, 1979.

ESCALER, L. "Pessigolles. Comèdia-caricatura en un acte". A: *La Escena Catalana*, 20 de març de 1920.

ESKIND, A. H. (Ed.). *International Museum of Photography. George Eastman House Index to Photographers, Collections & Exhibitions*. New York: Simon&Schuster Macmillan, 1998.

ESPUCHE GARCIA, E.; GARCIA MUNÀRRIZ, A. *Barcelona&Fotografia*. (Catàleg de l'exposició al Museu d'Història de la Ciutat del 17 de novembre de 2005 al 19 de març de 2006). Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Lunwerg, 2005.

État des lieux 1. Bordeaux: Musée Goupil, 1994.

Exposición Catalana 1877. Barcelona: Vives, 1877.

Exposición Universal, 1888. Barcelona: [Audouard y Cía], 1888.

Exposición Universal. Barcelona, 1888. Recuerdo. [Barcelona]: Audouard y Cía, [1888].

Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo oficial especial de España. Barcelona: Impr. Suces. N. Ramirez y C^a, 1888.

Exposition universelle de 1889. Congrès international de photographie. Rapports et documents, publiés par les soins de M. S. Pector, Secrétaire Général. Paris: Gauthier-Villars, 1890.

F. Basols Exposicion de Objetos de Arte, noviembre 1876. Barcelona: Narciso Ramírez y C^a, 1876.

F. RIUS, N. "Un caso de estudio para una reflexión metodológica sobre la historia de la fotografía del siglo XIX en España: Pau Audouard, fotógrafo retratista de Barcelona". A: *XVII Congreso Nacional de Historia del Arte: Arte y Memoria*. Barcelona, Universitat de Barcelona/CEHA, 2008 (en premsa).

–"El cine como evasión del gabinete de retratos. Los trabajos de Pau Audouard en torno a las fotografías animadas". A: *IV Congreso de Historia de la Fotografía*. Zarautz: Photomuseum, 2009 (en premsa).

–“Fotògrafs barcelonins a les Exposicions Universals de París i a la Société Française de Photographie, 1859-1889”. A: *XI Congrès d’Història de la Ciutat: La Ciutat en xarxa*. Barcelona: Arxiu Històric de Barcelona, 2009.

<<http://www.bcn.es/arxiu/arxiuhistoric/catala/activitats/congres/11congres/pdf/riusc.pdf>>
>

–“Les incursions d’un fotògraf *retratista* en el camp de la postal: Pau Audouard Déglair (1856-1918)”. A: *Revista Cartòfila*, núm. 31, juny de 2010.

–“D’Audouard y Cia a Audouard: genealogia d’un ascens professional”. A: *XII Jornades d’Imatge i Recerca “Antoni Varés”*. Girona: Centre de Recerca i Difusió de la Imatge, 2010.

<<http://www.girona.cat/sgdap/docs/j88ewgnrius-nuria.pdf>>

FABRE, J. *Història del fotoperiodisme a Catalunya: 1885-1976*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Regidoria d’Edicions i Publicacions, 1990. (Catàleg de l’exposició al Palau de la Virreina del 14 de març al 29 d’ abril de 1990)

FARIÑAS, J. [et al.]. *Registres. Fotografies d’Audouard i A. Esplugas*. Barcelona: Fundació Caixa Barcelona, 1990, (Catàleg de l’exposició a la Sala Arcs del febrer a l’abril de 1990).

FERNÁNDEZ, J.; SANS, J. M. “L’arxiu històric de La Maquinista Terrestre y Marítima”. A: *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic d’Espanya*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1999, vol. 2.

FERNÁNDEZ, M. “El nu femení en l’obra d’Antoni Esplugas”. A: FERNÁNDEZ, M. [et al.]. *El nu femení. Fotografia d’Antoni Esplugas*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1998. (Catàleg de l’exposició a l’Arxiu Nacional de Catalunya del 15 al 30 d’abril i al Palau Marc del 6 al 30 de maig de 1998).

–“Josep Brangulí i Soler (1879-1945). En la implantación del periodismo fotográfico”. A: *Brangulí*. Madrid: Fundación Telefónica/Arxiu Nacional de Catalunya, 2010. (Catàleg de l’exposició a la Fundació Telefónica de Madrid del 3 de novembre de 2010 al 16 de gener de 2011).

FLUSSER, V. *Pour une philosophie de la photographie*. Belval: Éditions Circé, 1996.

FONDEVILA, M. “Gaspar Homar (1870-1955), moblista i “ensemblier” del modernisme. A: *Gaspar Homar. Moblista i dissenyador del modernisme*. Barcelona: MNAC, 1998. (Catàleg de l’exposició al Museu Nacional d’Art de Catalunya del 2 d’octubre al 29 de novembre de 1998).

FONT-RÉAULX, D. d. *Courbet et la photographie de son temps*. Paris: Université Sorbonne-Paris IV, 1996. (Treball de DEA inèdit, Université Sorbonne-Paris IV, 1996).

FONTANA, J. “La fi de l’antic règim i la industrialització 1787-1888”. A: VILAR, P. (Dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1988, vol. 5.

FONTANELLA, L.: *La historia de la fotografía en España desde sus orígenes hasta 1900*. Madrid: El Viso, 1981.

FONTBONA, F. *El paisatgisme a Catalunya*. Barcelona: Destino, 1979.

–*Del Neoclassicisme a la restauració 1808-1888. Història de l'art català*. Barcelona: Edicions 62, 1983, vol. 6.

–;MIRALLES, F. *Del Modernisme al Noucentisme 1888-1917. Història de l'art català*. Barcelona: Edicions 62, 1985.

–(Dir.). *Repertori d'exposicions individuals d'art a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999.

–(Dir.) *El Modernisme*. Barcelona: L'Isard, 2003.

FONTCUBERTA, J. *Historias de la fotografía española. Escritos 1977-2004*. Barcelona: Gustavo Gili, 2008.

FREUND, G. *Photographie et société*. Paris: Seuil, 1974.

FRIZOT, M. “Le cinématographe”. A: FRIZOT, M. (Dir.): *Nouvelle histoire de la Photographie*. Paris: Larousse, Adam Biro, 2001 (1994).

–“La photographie comme non-histoire de l'art”. A: *Historia de la Fotografía del siglo XIX en España: una revisión metodológica*. Pamplona: Gobierno de Navarra, Departamento de Educación y Cultura, 1999.

FUENTES, E. “Nuvolada”. A: *Estudis*. Barcelona: Llibreria Espanyola, 1899.

GABANCHO, P. *Despert entre adormits. Joan Maragall i la Fi de Segle a Barcelona*. Barcelona: Museu d'Història de la Ciutat / Proa, 1998.

Galeria de retrats de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000. (Catàleg de l'exposició a l'Arxiu Nacional de Catalunya del 6 d'abril al 30 de maig de 2000).

GARCÍA ESPUCHE, A. (Dir.). *El Modernisme*. Barcelona: Olimpíada Cultural Barcelona '92 / Lunweg, 1990.

–*El Quadrat d'Or: Centre De La Barcelona Modernista*. Barcelona: Lunweg, 2002.

GARCÍA FELGUERA, M. S. “Anaïs Tiffon, Antonio Fernández y la compañía fotográfica «Napoleon»”. A: *Locus Amoenus*. Departament d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona. Núm. 8, 2005-2006.

- “Los estudios de fotografía en la Barcelona de fin de siglo: Audouard y Napoleón.” A: *X Congrés d’Història de Barcelona – Dilemes de la fi de segle, 1874-1901*. [en línia]. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona. A: <www.bcn.cat/arxiu/arxiuhistoric/catala/activitats/congres/10congres/garciatext.pdf>. [Consulta: 20 d’octubre de 2007].
- “Un Napoleón manchego. El fotógrafo Antonio Fernandez Soriano”. A: *III Encuentro de Historia de la Fotografía en Castilla La Mancha*. Cuenca: Universidad de Castilla La Mancha, 2008. [en premsa]
- “Postales y teatro: Miquel Figuerola Aldroféu, *Fialdro*”. Revista *Cartòfila*, núm. 30, desembre 2009.
- “Jean Oscar Audouard Lamieussen”. A: *Actes de les 11es Jornades Imatge i Recerca “Antoni Varés”*. Girona: CRDI, 2010.
<<http://www.girona.cat/sgdap/docs/jx22ln3garcia-felguera.pdf>>
- “Els Napoleon”. A: *Els Napoleon. Un estudi fotogràfic*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2011.
- ; F. RIUS, N. *Xocolata, ciutat i “pantorrillas”. Fotografies de Carles Fargas i Bonell (1912-1938)*. Barcelona/Saragossa: CEC/Prames, 2011.
- GARCÍA-MARTÍN, M. *La casa Lleó Morera*. Barcelona: Catalana de Gas, 1988.
- GARCÍA MELERO, J. E. *Literatura española sobre artes plásticas. Bibliografía aparecida en España durante el siglo XIX*. Madrid: Encuentro, 2002, vol. 2.
- GARCIA SASTRE, A. A. *Els museus d’art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l’any 1915*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997.
- GAUTHIER, G. *Veinte lecciones sobre la imagen y el sentido*. Madrid: Cátedra, 1996.
- GAUTRAND, J. C. *Les temps des pionniers à travers les collections de la Société française de photographie*. Paris: Société Française de Photographie, Centre National de la Photographie, 1987.
- GAY, J.; RABASEDA, J. “Ricard Lamote De Grignon i l’Orquestra Simfònica de Girona”. A: *Recerca Musicològica*, núm. 14-15, 2004-2005.
- GONZÁLEZ, R. *El asombro en la mirada: 100 años de fotografía en Castilla y León (1839-1939)*. Salamanca: Consorcio de Salamanca, 2002.

GONZÁLEZ CRISTÓBAL, M.; RUIZ GÓMEZ, L. *La fotografía en las colecciones reales*. Madrid/Barcelona: Patrimonio Nacional/Fundació “la Caixa”, 1999. (Catàleg de l'exposició al Palacio Real de Madrid del maig al juny de 1999).

GONZÁLEZ LÓPEZ, P. “Los quince primeros años del cine en Cataluña”. A: *Artigrama*, núm. 16, 2001.

GONZÁLEZ PÉREZ, A. J. *La Mezquita de plata. Un siglo de fotógrafos y fotografías de Córdoba, 1840-1939*. Córdoba: Fundación privada de artes plásticas Rafael Botí, 2007.

GRAU, R.; LÓPEZ, M. (Coord.). *Exposició Universal de Barcelona: llibre del centenari, 1888-1988*. Barcelona: Comissió Ciutadana per a la Commemoració del Centenari de l'Exposició Universal de Barcelona de l'Any 1888, L'Avenç, 1988.

GUAL, A. *Mitja vida de teatre*. Barcelona: Aedos, 1957.

Guía de Barcelona. Vilanova i la Geltrú: Oliva Impressor, 1908.

GUIMÈRA, A. *La Llengua catalana*. Barcelona: L'Avenç, 1896.

GUNTHER, A. *L'utopie photographique. Regard sur les collections de la Société Française de Photographie*. Liège: Le Point du Jour Éditions, 2004. (Catàleg de l'exposició a la Maison Européenne de la Photographie del 2 de novembre de 2004 al 6 de febrer de 2005).

HAMON, P. “Pierrot photographe”. A: *Romantisme*, núm. 105, 1999.

HEILBRUN, F. *Figures et portraits*. Paris: Musée d'Orsay, 2006.

–*La photographie au Musée d'Orsay*. Paris: Musée d'Orsay, 2008.

HEINICH, N. *Être artiste. Les transformations du statut des peintres et des sculpteurs*. Paris: Klincksieck, 1996.

–*L'Élite artiste. Excellence et singularité en régime démocratique*. Paris: Gallimard, 2005.

HIRSCH, M. “Rapport sur les machines et les appareils de la Mécanique Général”. A: *Exposition universelle internationale de 1878 à Paris. Rapports du jury international*. Paris: Imprimerie nationale, 1883.

Historia de la Fotografía del siglo XIX en España: una revisión metodológica. Pamplona: Gobierno de Navarra, Departamento de Educación y Cultura, 1999.

HUGUET, J. [et al.]. *Fotografía en la Comunidad Valenciana 1839-1939*. Barcelona/Madrid: Lunwerg, 1992.

IGLESIAS, D.; TORRELLA, R. *Joan Martí. Belleses del XIX*, Barcelona: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, 2008.

INSENER, E. *La fotografía en España en el periodo de entreguerras 1914-1939*. Girona: Ajuntament de Girona, 2000.

J.A.S., M. Ll. *El Consultor. Nueva Guía de Barcelona. Apendice para 1859 y 1860*. Barcelona: Imprenta de la Publicidad, 1859.

JANIS, E. P. "Photographie". A: *L'art en France sous le Second Empire*. Paris: Ministère de la Culture et de la Communication, Éditions de la Réunion des musées nationaux, 1979. (Catàleg de l'exposició al Grand Palais del 11 de maig al 13 d'agost de 1979).

Joan Martí. Belleses del XIX, Barcelona: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, 2008, pp. 13-44. (Catàleg de l'exposició a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona del 23 d'octubre de 2008 al 31 de gener de 2009).

Josep Maria Cañellas, Reus 1856-París 1902. Photographie des artistes. Figueres: Museu Empordà/Triangle Postals, 2005. (Catàleg de l'exposició al Museu Empordà del 17 de desembre del 2005 al 26 de febrer del 2006)

KIMBERLY D, P.; FINDLING, J. E. *Historical Dictionary of World's Fairs and Expositions, 1851-1988*. Connecticut: Greenwood Press, 1990.

KRACAUER, S. *La fotografía y otros ensayos. El ornamento de la masa 1*. Barcelona: Gedisa, 2008.

KRAUSS, R. *Le Photographique. Pour une Théorie des Ecartés*. Paris: Macula, 1990.

L'Art du au XIXe siècle. Le photographe et son modèle. Paris: Hazan, /BNF, 1997. (Catàleg de l'exposició a la Bibliothèque Nationale de France del 14 d'octubre de 1997 al 19 de gener de 1998).

L'artista al seu taller. Fotografies de Francesc Serra del 1903 al 1961. Barcelona: Arxiu Fotogràfic de Barcelona, 2002.

La Exposición (Pasaje del Reloj), 19 de febrero de 1870. Barcelona: [s/d], 1870.

La photographie des couleurs et les plaques autochromes. Lyon: A. Lumière et ses fils, [1907].

LABORDE, A. *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*. Paris: [s.n.], 1806.

LAPLANA, J.C. *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995.

Le daguerréotype français. Un objet photographique. Paris: Réunion des Musées Nationaux, 2003. (Catàleg de l'exposició al Musée d'Orsay del 13 de maig al 17 d'agost de 2003).

LEMAGNY, J.C.; ROUILLÉ, A. *Histoire de la photographie*. Paris: Bordas, 1986.

LEÓN, L.-R. *Guía consultiva ó Indicador General de Todos los contribuyentes de Barcelona*. Barcelona, Imp. catalana de Obradors y Sulé, 1872.

–*Guía consultativa o indicador general de Barcelona*, Barcelona, 1875.

LERIBAULT, C. [et al.]. *Delacroix et la photographie*. Paris: Le Passage, 2008.

Les frères Bisson photographes, de flèche en cime. 1840-1870. Paris/Essen: BNF/Museum Folkwang, 1999. (Catàleg de l'exposició a la Bibliothèque Nationale de France del 15 de juny al 29 d'agost de 1999).

Les Glories de la photographia, ó sia acta de lo primer certámen fotográfich ab jurat femeni, il·lustrada ab varis ninots y tres fototipies. Barcelona: Imprés á despeses de 15 joves, 1886.

LETAMENDI, J.; SEGUIN, J.C. *Los orígenes del cine en Cataluña*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-Institut Català de les Indústries Culturals, Euskadiko Filmategia, 2004.

Lista alfabética de los premios concedidos á España y sus provincias de Ultramar en la Exposición Universal de Filadelfia en 1876. Barcelona: Narciso Ramírez y Cia, 1877.

Lista preparatoria del catálogo de los expositores de España, y sus provincia de ultramar, Cuba, Puerto Rico y Filipinas. Filadelfia: Imprenta de Campbell, 1876.

LÓPEZ MONDEJAR, P. *Viajeros al tren: 150 años de fotografía y ferrocarril en España*. Barcelona: Lunweg, 1988.

–*Historia de la fotografía en España*. Barcelona-Madrid: Lunweg, 2003 (1999).

MALÉ, J. “Els tràgics grecs, entre el Modernisme i el Noucentisme”. A: *Polis i nació: Política i literatura (1900-1939)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana d'Estudis Clàssics, 2003.

MALUQUER DE MOTES, J. “Los pioneros de la segunda revolución industrial en España: la Sociedad Española de Electricidad (1884-1894)”. A: *Revista de Historia industrial*, núm. 2, 1992.

Manifestación artística del Ateneo Barcelonés. Barcelona: Imprenta de Henrich y Cía, 1893.

MANUBENS VIDAL, J. *Retratos. Comedia en un acte y en prosa*. Barcelona: Andresense, 1899.

MARCO, R. “Els retratistes del segle XIX a Barcelona. Noves dades per a la història de la fotografia”. A: VÉLEZ (Coord.): 2003.

- ; RIERA, M.M. *La mirada del viatger. Balears 1900-1935*. Barcelona: Espai Mallorca, 2009.
- MARÍN, M. I. *Cercle artístic de Barcelona 1881-2006. Primera aproximació a 125 anys d'història*. Barcelona: Reial Cercle Artístic, 2006.
- MARTÍ, J. *Bellezas de Barcelona: relación fotografiada de sus principales monumentos, edificios, calles, paseos y todo lo mejor que encierra la antigua capital del principado*. Barcelona: Vives, 1874.
- MARZAL FELICI, . *Cómo se lee una fotografía. Interpretaciones de la mirada*. Madrid: Cátedra, 2007.
- MASRIERA, A. *Los buenos barceloneses. Hombres, costumbres y anécdotas de la Barcelona ochocentista (1850-1870)*. Barcelona: Políglota, 1924.
- MASSANAS, E. *Els Unal. 120 anys de Fotografia*. Girona: Ajuntament de Girona, 1986.
- Fotògrafs i editors a les comarques de Girona (1839-1940)*. Girona: Diputació de Girona, 1998.
- MASSÓ TORRENTS, J. (Ed.). *Anuari Bibliogràfic català 1888*. Barcelona: L'Avens, 1889.
- MATAS, J.; SAURÍ, M. *Guía general de Barcelona para el año 1861*. Barcelona: Saurí, 1860.
- McCAULEY, A.E. A.A.E. *Disdéri and the Carte de Visite Portrait Photograph*. New Haven/London: Yale University Press, 1985.
- Industrial Madness. Commercial Photography in Paris 1848-1871*. New Haven/London: Yale University Press, 1994.
- MELER, J. *Anuario Meler. Guía oficial é indicador general de la Industria y del Comercio de Barcelona*. Barcelona: El Timbre Imperial, 1887.
- MERCADER, L. *Antonio Gaudí. Escritos y documentos*. Barcelona: El Acantilado, 2000.
- MINGUET BATLLORI, J. M. “La Sala Mercè, el primer cinematògraf de la burgesia barcelonesa”. A: *De Dalí a Hitchcock. Los caminos en el cine (Actas del V Congreso de la Asociación Española de Historiadores del Cine)*. La Coruña: Asociación Española de Historiadores del Cine/Xunta de Galicia, 1995.
- “Classicisme i cinema: Eugeni d'Ors, el noucentisme i les arts industrials”. A: *Locus Amoenus*, núm. 5, 2000-2001.
- MIRALLES, E. *Cartas a Victor Balaguer*. Barcelona: Puvill Libros, 1995.
- MIRALLES, F. *Sala Parés 130 anys*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007.

MOLINERO CARDENAL, A. *El óxido del tiempo. Una posible historia de la fotografía*. Madrid: Omnicon, 2001.

MONTERDE, J. E. “El dispositivo visual: Pintura, fotografía y cine”. A: *L’origen del cinema i les imatges del s. XIX*. Girona: Ajuntament de Girona, 2001.

Montserrat. 32 fotografias de Audouard. [Barcelona]: [Hermenegildo Miralles], [1896].

MORELL, C. *El teatre de Serafi Pitarrà: entre el mite i la realitat (1860-1875)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, Curial, 1995.

MULET, M. J. *Fotografia a Mallorca 1839-1936*. Barcelona/Madrid: Lunwerg, 2001.

MURAY, J. *Masnovins a les Amèriques*. Oikos-Tau: Vilassar de Mar, 1998.

NADAL, J. M. *Mi calle de Fernando*. Barcelona: Dalmau, 1943.

–*Cromos de la vida vuitcentista. Memòries d’un barceloní*. Barcelona: Llibreria Dalmau, 1946.

Nadar. Les années créatrices: 1854-1860. Paris: Musée d’Orsay, Réunion des Musées Nationaux, 1995 (Catàleg de l’exposició al Musée d’Orsay del 7 de juny a l’11 de setembre de 1994 i al MoMA de New York del 3 d’abril al 9 de juliol de 1995).

NADAR. *Quand j’étais photographe*. Paris: L’école des lettres; Seuil, 1994.

NARANJO, J. [et al.]. *La fotografia a Espanya al segle XIX*. Barcelona: Fundació “la Caixa”, 2003. (Catàleg de l’exposició al Caixaforum de Barcelona de l’abril al juliol i al Museo Municipal de Málaga del juliol al setembre de 2003).

–*Introducció a la història de la fotografia a Catalunya*. Barcelona: Lunwerg, 2000. (Catàleg de l’exposició al Museu Nacional d’Art de Catalunya del maig al juny de 2000).

–“Revisions”. A: *Pere Formiguera. Revisions 1974-2006*. Sant Cugat: Museu de Sant Cugat / Obra social Caja Madrid, 2006.

NARANJO TEIXIDÓ, M. “La fotografia modernista”. A: FONTBONA, F. (Dir.). *Pintura i Dibuix. El Modernisme*. Barcelona: l’Isard, 2002, vol. 3.

NEWHALL, B. “50 ans d’histoire de la photographie”. A: *Les Cahiers de la photographie*, Núm. 3, 1981, pp. 5-9.

–; FONTCUBERTA, J. *Historia de la fotografía. Desde sus orígenes hasta nuestros días*. Barcelona: Gustavo Gili, 1984.

NOBAS, N. *Àlbum de fotografies de Lleó Fontova i Mareca*. Barcelona: N. Nobas Fot., [c. 1870].

OJUEL, M. “Carles Pirozzini i la Barcelona de 1888”. A: *Avenç*, núm. 296, 2004.

OLIVERAS, J. M. (Coord.). *Miralls amb memòria. Fotografia i fotògraf, Girona 1860-1940*. Girona: Casa de Cultura de Girona, 2008. (Catàleg de l'exposició a la Casa de Cultura de Girona del 4 al 30 d'abril del 2008).

OPISSO, A. *Arte y artistas catalanes*. Barcelona: La Vanguardia, 1900.

PANYELLA, V. *Cronologia del Noucentisme (Una èina)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

–*Paisatges i escenaris de Santiago Rusiñol: París, Sitges, Granada*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 2000.

–*Santiago Rusiñol. El caminant de la terra*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

PECTOR, S. *Notice historique rédigée à l'occasion du 50e anniversaire de sa fondation*. Paris: Gauthier-Villars, 1905.

PEETERS, B. *Les Métamorphoses de Nadar*. Brussel·les: Marot, 1994.

PEREGO, E.: “Le phénomène *expositionnaire*: les expositions universelles”. A: FRIZOT, M. (Dir.): *Nouvelle histoire de la Photographie*. Paris: Larousse, Adam Biro, 2001 (1994).

– “La ville-machine. Architecture et industrie”. A: FRIZOT, M. (Dir.): *Nouvelle histoire de la Photographie*. Paris: Larousse, Adam Biro, 2001 (1994).

PICARD, A. *Exposition uiverselle internationale de 1889 à Paris. Rapport Général. Tome Quatrième: Les beaux-arts, l'éducation, l'enseignement, les arts libéraux*. Paris: Imprimerie Nationale, 1891, vol. 4.

Pierre Petit, photographer. Rochester: International Museum of Photography, 1980. (Catàleg de l'exposició al International Museum of Photography del 26 de setembre de 1980 a l'11 de gener de 1981).

PORTER MOIX, M. *Adrià Gual i el cinema primitiu de Catalunya, 1897-1916*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Bellaterra, 1985.

PUJOL, A. “Marià Fortuny i els seus contemporanis”. *Cuarta Epoca*, agost de 1974.

QUINEY, A. *Hermenegildo Miralles. Arts gràfiques i enquadernació*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2005.

- RÀFOLS, J. F. *Diccionario biográfico de artistas de Catalunya*. Barcelona: Milà, 1951.
- “La fotografía y las artes del libro”. A: *El arte romántico en España*. Barcelona: Juventud, 1954.
- Modernisme i modernistes*. Barcelona: Destino, 1993.
- Rapports du jury international: classe 12, épreuves et appareils de photographie / Ministère du commerce, de l'industrie et des colonies, Exposition universelle internationale de 1889 à Paris; publ. sous la dir. de M. Alfred Picard; rapport de M. Léon Vidal*. Paris: Imprimerie Nationale, 1891.
- RIBALTA, J. *Paradigmas fotogràfics en Barcelona, 1860-2004*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2009.
- RIBAS i ROSELLÓ, M. D. *Los inicios de la fotografía en Barcelona. Veinte años de fotografía, 1839-1859*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1972, pp. 68-71. (Tesina de llicenciatura, Departament d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona).
- RICHARD, P. M. *La Société française de Photographie. Membres-correspondants-amateursexposants*. Paris: Éditions du Palmier en Zinc, 1990.
- RIEGO, B.; VEGA, C. *Fotografía y métodos históricos. Dos textos para un debate*. Santander: Aula de Fotografía de la Universidad de Cantabria, 1994.
- La introducción de la fotografía en España. Un reto científico y cultural*. Girona: CCG ediciones, Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), Ajuntament de Girona, 2000.
- Impresiones: la fotografía en la cultura del siglo XIX (Antología de textos)*. Girona: CCG ediciones, Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), Ajuntament de Girona, 2003.
- RITTAUD-HUTINET, J. *Le cinéma des origines. Les frères Lumière et leurs opérateurs*. Seyssel: Champ Vallon, 1985.
- ROBERT ROBERT. “Les Quatre Rambles”. A: CASSANY, E (Ed.). *Robert Robert. Barcelona avui en dia*. Barcelona: Editorial Empúries, 2003.
- ROCA ROCA, J. *Barcelona en la mano. Guía de Barcelona y sus alrededores*. Barcelona: Enrique López, 1884.
- Barcelona en la mano. Guía de Barcelona y sus alrededores*. Barcelona: Enrique López, 1895.
- RODERGAS, J. *Els pseudònims usats a Catalunya*. Barcelona: Millà, 1951.
- ROGERS, Paul Patrick; LAPUENTE, Felipe Antonio: *Diccionario de seudónimos literarios españoles con algunas iniciales*. Madrid: Gredos, 1977.

ROMA CASANOVAS, F. *Del Paradís a la Nació: la muntanya a Catalunya, segles XV-XX*. Valls: Cossetània Edicions, 2004.

ROUBERT, P-L. *L'introduction du modèle photographique dans la critique d'art en France (1839-1859)*. Lille: Atelier national de Reproduction des Thèses , 2005.

ROUILLÉ, A. *La Révolution photographique. Une lecture des publications photographiques de 1845 à 1865*. Besançon: Université de Franche Comté, 1979-1980. (Tesi doctoral, Facultat de lletres i ciències humanes, Université de Franche Comté).

–*L'Empire de la photographie. Photographie et pouvoir bourgeois 1839-1870*. Paris: Le Sycomore, 1982.

–“La photographie à l'Exposition universelle de 1855”. A: *Le Mouvement social*, Núm. 131, abril-juny 1985.

–;BERNARD, M. *Le corps et son image. Photographies du dix-neuvième siècle*. La Rochelle: Contrejour, 1986.

–*La Photographie en France. Textes&Controverses: une Anthologie 1816-1871*. Paris: Macula, 1989.

–*Nadar. Correspondance 1820-1851*. Nîmes: Éditions Jacqueline Chambon, 1998.

–*La photographie*. Paris: Gallimard, 2005.

ROURE, A. *La “Rebotiga” de Pitarra. Capítulos sobre la historia del humorismo barcelonés ochocentista*. Barcelona: Llibreria Milà, 1946.

ROUVIÈRE, L. *Consideraciones sobre la Exposición Universal de 1867*. Barcelona: C. Verdaguer, 1868.

RUDISILL, R. [et.al.]. *Photographers: A Sourcebook for Historical Research*. Brownsville: Carl Mautz Publishing, 1991.

SAGNE, J. *L'Atelier du photographe, 1840-1940*. Paris: Presses de la Renaissance, 1984.

SAINT MARC, S. *Nadar*. Paris: Gallimard, 2010.

SALA, T. (Ed.). *Barcelona 1900*. Barcelona: Lunewerg, 2007, p. 40. (Catàleg de l'exposició al Van Gogh Museum d'Amsterdam del 21 de setembre de 2007 al 20 de gener de 2008).

–*La vida cotidiana en la Barcelona de 1900*. Madrid: Sílex, 2005.

–“Sota el signe de la malenconia: l’ideari estètic”. A: *Rusiñol desconegut*. Sitges: Consorci de Sitges/Ajuntament de Sitges/Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, 2006.

–*La Casa Busquets: una història del moble i la decoració del modernisme al déco a Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona [et. al.], 2006.

SÁNCHEZ, A. (Coord.). *Barcelona 1888-1929. Modernidad, ambición y conflictos de una ciudad soñada*. Madrid: Alianza Editorial, 1994.

SÁNCHEZ MIÑANA, J. “Las primeras aplicaciones de la electricidad en Barcelona en torno a 1850”. A: *Quaderns d’Història de l’Enginyeria*, 2006, vol. 7.

–; LUSA MONFORTE, G. De músico a óptico: los orígenes de Francesc Dalmau i Faura, pionero de la luz eléctrica y el teléfono en España. A: PUIG-PLA, C. (Ed.). *Actes d’Història de la Ciència i de la Tècnica*. Barcelona: IEC, 2009, vol. 2.

SÁNCHEZ VIGIL, J.M. (Dir.). *La fotografía en España de los orígenes al siglo XXI*. Madrid: Espasa Calpe, 2001.

SAURÍ, M. *Guía de forasteros en Cataluña, judicial, gubernativa, administrativa, comercial, artística y fabril*. Barcelona: Manuel Saurí, 1842.

–; MATAS, J. *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo : ó sea guía general de Barcelona*. Barcelona: Imprenta y Librería de Manuel Saurí, 1849.

SAYAG, A.; LEMAGNY, J. C. *L’invention d’un art*. Paris: Éditions du Centre Georges Pompidou, 1989. (Catàleg de l’exposició al Centre Georges Pompidou del 12 d’octubre de 1989 al 1 de gener de 1990).

SCHAEFFER, J. M. *L’Image précaire. Du dispositif photographique*. Paris: Seuil, 1987.

SCHARF, A. *Arte y fotografía*. Madrid: Alianza, 1994.

SCHOR, N. “Cartes Postales”: Representing Paris 1900”. A: *Critical Inquiry*, núm. 2, 1992.

SEMPRONIO. “El fotògraf, una mena de bruixot”. A: *Barcelona pel forat del pany*. Barcelona: Selecta, 1985.

SERRACLARA PLÁ, M. T. “Un testimoni inèdit vuitcentista: la revista *El recuerdo*”. A: *Els Masriera*. Barcelona: MNAC, Generalitat de Catalunya, Proa, 1996, p. 178. (Catàleg de l’exposició al Museu Nacional d’Art de Catalunya l’any 1996).

SERRAHIMA, M. *Del passat quan era present*. Barcelona: Edicions 62, vol. II, 1974.

Sessió Pública Inaugural del Curs Acadèmic de 1908 a 1909. Barcelona: Ateneo Barcelonès, 1908.

–*Curs Acadèmic de 1910 a 1911.* Barcelona: Ateneo Barcelonès, 1910.

SIGUÁN BOEHMER, *La recepción de Ibsen y Hauptmann en el modernismo Catalán.* Barcelona: PPU, 1990.

Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País. Obras en Pintura y Escultura expuestas en el local de la corporación desde el 15 al 30 de junio de 1876. Barcelona: Narciso Ramírez y C^a, 1876.

SOLÀ, À. “Fotografia i societat a Barcelona (1839-1888)”. A: VÉLEZ, P. (Coord.). *Retrat del passat. La col·lecció de fotografies del Museu Frederic Marès.* Barcelona: Museu Frederic Marès, 2003. (Catàleg de l'exposició al Museu Frederic Marès del 27 de març de 2003 al 29 de febrer de 2004).

SONTAG, S. *Sobre la fotografía.* Madrid: Alfaguara, 2006 (1973).

SOUGEZ, M. L. “En torno a la historia de la fotografía en España: una autocrítica y sugerencias”. A: *Historia de la Fotografía del siglo XIX en España: una revisión metodológica.* Pamplona: Gobierno de Navarra, Departamento de Educación y Cultura, 1999.

–; PÉREZ GALLARDO, H. *Diccionario de historia de la fotografía.* Madrid: Cátedra, 2003.

– (Coord.). *Historia general de la Fotografía.* Madrid: Cátedra, 2007.

Subasta extraordinaria “La Fotografía en España 1500-2006”. Barcelona: Soler y Llach, 2008. (Catàleg de la subhasta a Soler y Llach l'11 de desembre de 2008).

TARRÉS, J. “Josep Thomas i *La Sociedad Heliogràfica Española.* Origen de les impressions en fotogravat a l'Estat”. A: *Revista Cartòfila*, núm. 26, 2007.

–“Les targetes postals de n'Adolf Mas i Ginestà (1860-1936). A: *Revista Cartòfila*, suplement 1, 2009.

TAYADELLA, A. “Qüestions de Realisme”. A: *Actes del setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.* Barcelona: Abadia de Montserrat, 1985.

TAYLOR, I. *Voyage pittoresque en Espagne, en Portugal et sur la cote d'Afrique, de Tanger à Tétouan.* Paris: Gide, 1826-1832.

TIÓ, S. *Ferran i Paulí «La Instantaneidad en Fotografía».* Barcelona: Càtedra UNESCO de Tècnica i Cultura de la Universitat Politècnica de Catalunya, 2007.

- TISSERON, S. *Le mystère de la chambre claire*. Paris: Flammarion, 1996.
- TORRELLA, R. *El registre fotogràfic de Montjuïc, 1915-1923. La metamorfosi d'una muntanya*. Barcelona: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona/Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, 2008.
- Frederic Ballell. *La Rambla, 1907-1908*. Barcelona: Arxiu fotogràfic de Barcelona, 2010.
- TORRENTS, R. “Verdaguer-Gaudí. Una aproximació”. A: *Gaudí. Verdaguer*. Barcelona: Museu d'Història de la Ciutat, Triangle, 2002.
- TRACHTENBERG, A. *Reading American Photographs. Images as History Mathew Brady to Walker Evans*. New York: Hill and Wang, 1990.
- TRIQUET, S. “Spanish Amateur Photographers and Pictorialism”. A: *Impressionist Camera. Pictorial Photography in Europe, 1888-1918*. London/New York: Merrell, 2006.
- Univers Gaudí*. Barcelona: CCCB, 2002. (Catàleg de l'exposició al CCCB del 30 de maig al 8 de setembre de 2002).
- UTRILLO, M. *Història anecdòtica del Cau Ferrat*. Sitges: Grup d'estudis Sitgetians, 1989 (1934).
- VEGA, C. *El ojo en la mano. La mirada fotográfica en el siglo XIX*. Girona: CCG ediciones, Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI), Ajuntament de Girona, 2004.
- “Divergencias, correspondencias: extravíos de la fotografía en la Historia del Arte”. A: *Historia de la Fotografía del siglo XIX en España: una revisión metodológica*. Pamplona: Gobierno de Navarra, Departamento de Educación y Cultura, 1999.
- VÉLEZ, P. (Coord.). *Retrat del passat. La col·lecció de fotografies del Museu Frederic Marès*. Barcelona: Museu Frederic Marès, 2003. (Catàleg de l'exposició al Museu Frederic Marès del 27 de març de 2003 al 29 de febrer de 2004).
- VERDAGUER, M. *Medio siglo de vida íntima barcelonesa*. Barcelona: Barna, 1957.
- VIDAL, L. “Classe 12. Épreuves et appareils de photographie. Rapport du jury international”. A: *Exposition universelle internationale de 1889 à Paris. Rapports du jury international*. Paris: Imprimerie nationale, 1890-1993.
- *La Photographie à l'exposition de 1889, procédés négatifs, procédés positifs, impressions photochimiques et photomécaniques, appareils, produits, applications nouvelles*. Paris : Gauthier-Villars et fils, 1891.
- VIDAL, M. *Teoria i crítica del Noucentisme: Joaquim Folch i Torres*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1991.

VIÑAS y CAMPI, M. *El indicador de España y de sus posesiones ultramarinas*. Barcelona: Ramírez y C^a, 1866.

VOIGNIER, J.M. *Répertoire des photographes de France au dix-neuvième siècle*. [s.l.] : Le pont de Pierre, 1993.

VON AMELUNXEN, H. Le Mémorial du Siècle. L'événement photographiable. A: FRIZOT, M. (Dir.): *Nouvelle histoire de la Photographie*. Paris: Larousse, Adam Biro, 2001 (1994).

WARNER MARIEN, M. *Photography. A cultural history*. London: Laurence King, 2002.

YAÑÉZ, M. A. *Retratistas y fotógrafos. Breve Historia de la Fotografía en Sevilla*. Sevilla: Ed. Repiso, 1981.

YOCHELSON, B.; ERWIN, K. A. *Pictorialism into Modernism*. New York: Rizzoli International Publications, 1996.

YOUNGER, D. P. (Ed.). *Multiple views. Logan grant essays on photography, 1983-1989*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 1991.

ZELICH, C.; RIGOL, J. (Dir.) *Llibre blanc del patrimoni fotogràfic a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1996.

–[et al.]. *La fotografia pictorialista a Espanya. 1900-1936*. Barcelona: Fundació “la Caixa”, 1999. (Catàleg de l'exposició al Centre Cultural de la Fundació “la Caixa” i a la Sala Girona de la Fundació “la Caixa” del març al maig i del juny al juliol de 1999).

Publicacions periòdiques consultades [1839-1930]

Álbum Salón
Boletín del Centro Artístico de Oficiales Fotógrafos
Bottin du Commerce
Bulletin de l'Association Belge de Photographie
Bulletin de la Société Française de Photographie
Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona
Diari Català
Diario de Barcelona
El Constitucional
El Diluvio
El Lloyd Español
El Noticiero Universal
El Progreso Fotográfico
El Viagero Ilustrado
Hispania
Hojas Selectas
Ilustración Artística
L'Avens
L'Esquella de la Torratxa
L'Exposition de Paris de 1889
La Dinastía
La Escena Catalana
La Exposición. Órgano oficial
La Fotografía [Barcelona]
La Fotografía [Madrid]
La Fotografía Práctica
La Hormiga de Oro
La Ilustración Artística
La Ilustració Catalana / Feminal
La Ilustración. Revista Hispano-Americana
La Ilustración Española y Americana
La Llumanera de Nova York
La Renaixensa
La Vanguardia
La Veu de Catalunya
Lo Nunci
Lux. Revista Mensual de Arte Fotográfico
Papitu
Pèl&Ploma

Puntualment hem consultat altres publicacions a partir dels resultats obtinguts mitjançant el procediment de reconeixement de text OCR en els portals següents:

Ancestry.com

ARCA-BC

Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes

BNE-Hemeroteca Digital

BNF-GALLICA

INHA-Bibliothèque numérique

Internet Archive

MCU-Biblioteca Virtual de Prensa Histórica

UAB-Dipòsit digital de documents